

PL-BY-UA
2014-2020

Funded by
the European Union

ДОРОЖНЯ КАРТА

проведення фестивалів та інших масових заходів на природоохоронних та історико-культурних територіях за Орхуською моделлю сталості

ЗМІСТ

Перелік скорочень	3
Методологія	5
Орхуська модель сталості	6
Інструменти реалізації Орхуської моделі сталості.	9
Практичне застосування Орхуської моделі сталості.	14
Щоденні операції та мобільність	14
Архітектура та фізичний простір	18
Комунікація і поведінка	20
Дорожня карта впровадження Орхуської моделі сталості в проєкті/заході	22
Співпраця заінтересованих сторін як інструмент економічного розвитку територій ПЗФ та ІКС	23
Список використаних джерел	26
Примітки	27

Цей документ був складений за фінансової підтримки Європейського Союзу, у рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020. Повну відповідальність за зміст цього документу несе громадська спілка «Центр «Регіональний Розвиток». Цей документ за жодних обставин не може розглядатися як такий, що відображає позицію Європейського Союзу, ОУ або Спільного технічного секретаріату Програми транскордонного співробітництва ЄІС Польща-Білорусь-Україна 2014-2020

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ГО	Громадська організація
ЄСК	Європейська столиця культури
ІКС	Історико-культурна спадщина
НПП	Національні природні парки
ОрМС	Орхуська модель сталості
ОМС	Органи місцевого самоврядування
ОТГ	Об'єднані територіальні громади
ПЗФ	Природно-заповідний фонд
РЛП	Регіональні ландшафтні парки
ЦОВВ	Центральні органи виконавчої влади
ЦСР	Цілі сталого розвитку

Проект «Світ Карпатських Розет – заходи із збереження унікальності культури Карпат» (ROSETTES), який реалізовується у рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014 - 2020 за фінансової підтримки Європейського Союзу, спрямований на культурний розвиток, промоцію та збереження унікальної культури Карпат. Зокрема, рухомої та нерухомої культурної спадщини, унікальних природних територій. До проекту залучені з українського боку три західні області: Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Підкарпатське воєводство з польського боку.

Багатство історичної та культурної спадщини Карпатського регіону пов'язане із співіснуванням багатьох етнографічних груп, кожна з яких до сьогодні підтримує та розвиває власні культурні традиції. У межах цього регіону є значна частина територій та об'єктів, які знаходяться під охороною. Таким чином, на територій Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей розташовані 10% пам'яток історико-культурної спадщини України, а 12% територій складає природно-заповідний фонд. Ці фактори характеризують туристичну привабливість регіону та визначають рекреаційний потенціал, який часто є незадіяним.

Природоохоронні території (ПО) та історико-культурна спадщина (ІКС) відіграють важливу роль у розвитку регіону та є цінним соціальним, економічним та політичним ресурсом. Вони відіграють важливу роль у формуванні економічної привабливості регіону та його профільній орієнтації. ПО та ІКС території сприяють розвитку регіонального бізнесу через популяризацію сталого туризму. Залучення місцевих жителів до діяльності установ ПО та ІКС створює умови для ідентифікації місцевої громади та підвищує рівень відповідальності у населення.

Природоохоронні території розглядаються, зазвичай, через призму саме охорон-

ної та наукової функцій. Подібна ситуація і з пам'ятками історико-культурної спадщини, оскільки законодавством чітко окреслена функція охорони, захисту та утримання пам'яток.¹ Натомість в Європейській практиці культурну спадщину розглядають з точки зору управління, розвитку, інтерпретації, наголошуючи на економічній цінності спадщини та її значенні для місцевого розвитку.²

Управлінці стикаються із потребою накладання несумісних функцій: розвитку та консервації. Виникає необхідність у нових підходах до управління розвитком територій, завдяки яким реалізація рекреаційного потенціалу не чинила б негативний вплив на природні та історичні пам'ятки. Дорожня карта, яка базується на Орхуській моделі сталості – посібнику, розробленому для міста Орхус як культурної столиці Європи, – представляє один з таких підходів та надає рекомендації щодо організації масових заходів у сталий спосіб.

Дорожня карта буде корисною для управлінців територіями природно-заповідного фонду та об'єктами історико-культурної спадщини, місцевих органів влади, операторів, організаторів заходів, для усіх зацікавлених в активному відпочинку, локальному туризмі та тих, хто переймається питаннями природної та історико-культурної спадщини.

МЕТОДОЛОГІЯ

Мета даної дорожньої карти – надати рекомендації щодо організації масових заходів на природоохоронних та історико-культурних територіях та показати альтернативний підхід в управлінні розвитком цих територій, за якої реалізація рекреаційного потенціалу стала б інструментом їх збереження та підтримки.

Методологія написання дорожньої карти полягала у:

- огляді існуючої нормативно-правової бази, яка стосується природно-заповідного фонду та історико-культурної спадщини;
- вивченні кращих європейських практик та адаптації Орхуської моделі сталості;
- проведенні інтерв'ю з представниками заінтересованих сторін (адміністрацій національних природних парків, організаторів фестивалів, департаментів екології обласних адміністрацій) задля виявлення вузьких місць в управлінні природоохоронними та історико-культурними територіями.

Джерела інформації:

- дані Міністерства екології та природних ресурсів України та Міністерства культури України;
- дані природоохоронних установ Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей;
- діючі в Україні нормативно-правові, законодавчі акти;
- матеріали операторів сталості міста Орхус як Європейської Культурної Столиці 2017.

ОРХУСЬКА МОДЕЛЬ СТАЛОСТІ

Данське місто Орхус отримало статус Європейської столиці культури (ЕСК) 2017 р. Сталість була однією з трьох основних цінностей, яку пропагували орхуські організатори через свій статус культурної столиці. Готуючись до відповідальної ролі, місто Орхус ще у 2015 році розпочало співпрацю із консалтинговою компанією WorldPerfect³, яка спеціалізується на створенні сталих рішень, та про-

ектною організацією Samsø Energy Academy⁴, яка фокусується на проблемах змін клімату. Фактично, ці організації виконували роль операторів сталості, використовуючи нові інноваційні підходи до планування та реалізації культурних проектів. Результатом спільної діяльності стало створення моделі сталого розвитку⁵ культурних проектів та масових заходів в секторі культури.

Щороку два міста стають центрами культурного життя для всієї Європи. Їх називають «культурними столицями» і вибирають за результатами конкурсу. Ця ініціатива Євросоюзу змінює вигляд міст і впливає на туристичний бізнес.

Ідея призначення культурних столиць полягає в зміцненні культурних зв'язків між європейськими націями і підтримці локальних креативних індустрій. Культурні столиці приваблюють величезну кількість туристів, протягом усього року там організуються фестивалі, виставки, концерти, ярмарки. Культура в місті просто кипить. Міста подають свої заявки на конкурс за 6 років до року передбачуваного обрання.

Кандидати повинні відповідати кільком умовам:

- у міста має бути затверджена місцевою владою стратегія культурного розвитку, яка вписується в загальну стратегію розвитку міста та економічного зростання;
- місто повинно заручитись всесторонньою підтримкою: від міської влади до пересічних громадян. Багато кандидатів у своїх заявках заручаються підтримкою шкіл, університетів, молодіжних клубів, неурядових організацій, приватних підприємців, малого і середнього бізнесу.
- Головний акцент в програмі повинен бути зроблений на розвиток культурного життя міста та збереження його спадщини для городян.

Кожен кандидат вибирає собі тему, яка підкреслює його унікальність. Наприклад, у 2017 році Орхус отримав статус культурної столиці Європи під девізом «Re — think» з ідеєю показати, як через мистецтво можна переглянути і змінити міський простір.⁶

Орхуська модель сталості (ОрМС) є інструментом, який допомагає культурним проектам та культурним операторам здійснити перехід до більш сталого розвитку, тобто реалізовувати культурні проекти (наприклад у сфері музики, театру, художнього мистецтва,

спорту, історичної та культурної спадщини) з мінімальним негативним впливом на довкілля та мінімальними негативними наслідками для майбутніх поколінь. Модель дає механізми поетапного, плавного впровадження сталих рішень.

Сталим розвитком є такий економічний та соціальний розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління, не обмежуючи при цьому можливості майбутніх поколінь у використанні ресурсів.⁷

ОрМС може бути адаптована під конкретні національні та культурні особливості країн. Перша версія моделі була розроблена саме для Данії, але у 2017 році вийшла нова доопрацьована версія 2.0, яка вже орієнтована на використання іншими ЄСК. Її вже використовують 2 наступні ЄСК – Леуварден 2018 (Нідерланди) та Матера 2019 (Італія). Щоб зрозуміти, чи запропоновані рішення, заходи, ініціативи є сталими, треба проаналізувати їх на

основі 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР). Тобто, чи допомагають конкретні кроки вирішити одну з ЦСР. Наприклад, закупівля продуктів у місцевих виробників дозволяє мінімізувати відстань від виробника до споживача, що в свою чергу, зменшує викиди CO₂ від автомобільного транспорту в атмосферу, тобто виконується **ціль 13 Боротьба зі зміною клімату**.

Цілі сталого розвитку (ЦСР), які ще називають «Глобальними цілями» — це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всі людей у світі.⁸

Глобальні Цілі сталого розвитку були затверджені у 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку.

Цілі сталого розвитку ООН 2015-2030

За ініціативи Уряду України та за сприяння системи ООН в Україні розроблена національна система ЦСР⁹ (86 завдань розвитку та 172 показники для моніторингу їх виконання).

Орхуська модель сталості (ОрМС) пропонує впроваджувати сталі рішення в 4 компонентах проекту (масового заходу):

Щоденні операції та мобільність

Продукти харчування та напої

Архітектура та фізичний простір

Комунікації та поведінка

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОРХУСЬКОЇ МОДЕЛІ СТАЛОСТІ

Задля постановки цілей та їх досягнення, а також бажаного економічного ефекту від моделі ОрМС, цей процес втілення вимагає послідовного та ґрунтовного підходу. Тому

Орхуська модель сталості рекомендує планувати та здійснювати кроки в напрямку до сталості поступово, використовуючи наступні інструменти:

Стратегія сталого розвитку проекту повинна передбачати:

- **цілі** сталого розвитку проекту – кожна ціль може встановлюватись на різний період, залежно від масштабності та необхідних ресурсів на її реалізацію;
- **заходи** зменшення негативного впливу на довкілля.

Наприклад, ціллю в розділі «Щоденні операції та мобільність» може бути повна відмова від пластикового посуду. В стратегії треба продумати, з якою швидкістю буде досягнута ціль, тобто на який відсоток щорічно буде зменшуватись кількість пластикового посуду в про-

екті. А заходи можуть включати: придбання керамічного (або іншого багаторазового) посуду, регламентування операторів фудкорту щодо використання одноразового посуду, заохочення відвідувачів до використання власних багаторазових склянок, пляшок тощо.

Тактика (політики) сталого розвитку проекту формується на основі стратегії сталого розвитку та передбачає формування політик та правил поведінки у всіх сферах:

- політика закупівель;
- поводження з відходами;
- тактика взаємодії із заінтересованими сторонами (оператори, місцеві жителі, локальні виробники продуктів харчування тощо);
- використання природних ресурсів;
- транспортна політика;
- політика спільного доступу;
- проживання;
- харчування.

Наприклад, в стратегії встановлена мета повного (100%) переходу на органічні продукти харчування та напої протягом 5 років. Політика закупівель, тактика співпраці з місцевими виробниками продуктів повинна формуватись таким чином, щоб досягти цієї мети: наприклад, закупівля продуктів із сертифікованих органічних господарств (в Україні

сертифікація органічних господарств проводиться ТОВ «Органік стандарт»), домовленості з постачальниками про конкретні вимоги до продуктів (органічні овочі та фрукти, м'ясні продукти із органічних ферм без додавання синтетичних речовин (фарбників, підсилювачів смаку) тощо.

Органічні продукти (від англ. organic food) — продукція сільського господарства та харчової промисловості, виготовлена відповідно до затверджених правил (стандартів), які передбачають мінімізацію використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів росту, штучних харчових добавок, а також забороняють використання ГМО.

Як розпізнати органічний продукт¹⁰?

Органічна продукція повинна мати підтверджуючий сертифікат. Це гарантує відповідність харчових продуктів та системи контролю вимогам до органічних виробництв. Органічне виробництво проходить щорічно процедуру підтвердження сертифікату. Органічні продукти повинні містити на етикетці маркування.

Європейське маркування

Українське маркування

Переваги органічних продуктів:

Не забруднені нітратами, важкими металами, залишками пестицидів, гербіцидів

Не містять хвороботворних мікроорганізмів, паразитів і алергенних компонентів

Зберігають живильні властивості, якість, безпеку і натуральний склад при переробці

Не містять генетично модифікованих організмів і речовин, виготовлених на їхній основі

На основі стратегії та тактики (політик) сталого розвитку проекту формується план дій, який є практичним інструментом досягнення поставлених цілей.

Він включає:

- детальний план заходів (з описом часових рамок) для досягнення короткострокових та довгострокових цілей;
- план з прописаною відповідальністю виконавців (хто за що відповідає та терміни виконання);
- перелік потенційних партнерів для різних ініціатив;
- план залучення співробітників та волонтерів.

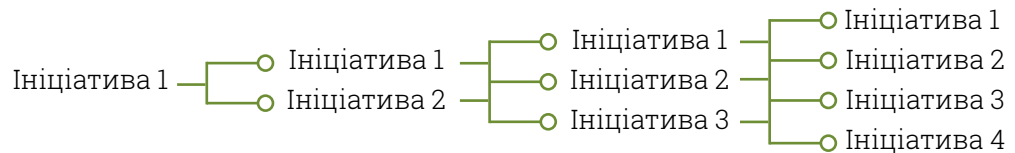
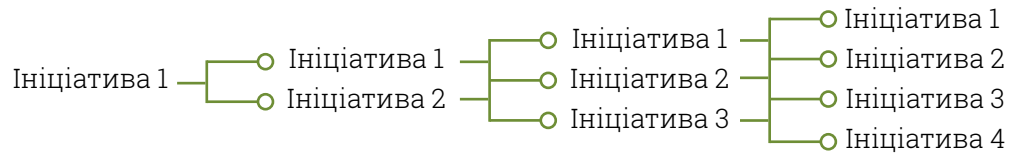
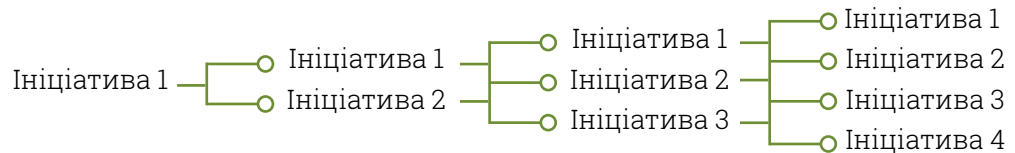
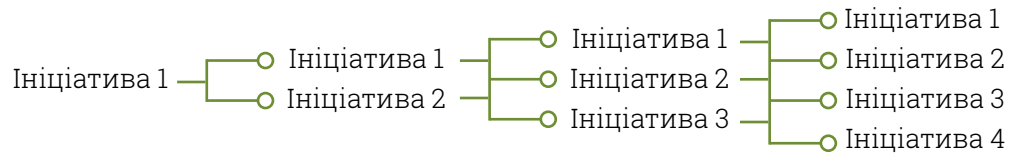
Сталі заходи доцільно планувати, починаючи із мінімальної кількості ініціатив в кожній з 4 категорій, систематично додаючи нові сталі рішення.

1 рік

2 рік

3 рік

4 рік

Музичний фестиваль NorthSide¹¹

Орхус, Данія

Сталі ініціативи почали впроваджуватись у 2012-2013 роках. Зокрема відбувалась поступова заміна одноразової тари депозитною. На початку проекту збиралось 5 типів депозитної тари, за 4 роки вже 19 типів.

Рік	Кількість типів
2012-2013	5
2014	8
2015	15
2016	19

Ще одним сталим рішенням, яке втілили організатори, була ліквідація парковки для автомобілів, натомість організовано паркінг для велосипедів. Результат — учасники обирали для прибуття на фестиваль велотранспорт або приходили пішки.

Рік	Зміни
2012-2013	ліквідація автопарковки, організація велопаркінгу
2014	близько 7000 велосипедів
2015	44% відвідувачів прибули пішки, 29% на велосипедах
2016	47% відвідувачів прибули пішки, 34% — на велосипедах

Організаторам фестивалю чи іншого масового заходу з використанням елементів ОрМС важливо **документувати** прогрес. Для цього слід зафіксувати: початковий стан справ (кількість харчових відходів, кількість пластикової упаковки та посуду, кількість використаної електроенергії тощо під час проведення попереднього фестивалю), поставлені цілі, заплановані кроки для їх досягнення, а також визначити індикатори прогресу для відстеження динаміки в наближенні до своїх цілей (зменшення використання електроенергії, зменшення утворення відходів, перехід на органічну їжу і ін.) Документування допоможе відслідкувати кількісний та якісний прогрес по кожному з 4 компонентів проекту, ступінь наближення до поставлених цілей та вплив втілених змін на якість проекту. ОрМС рекомендує опублікувати річний звіт, в якому слід поділитись своїми цілями та прогресом у їх досягненні.

Відповідно до Орхуської моделі сталості, щоб поширити інформацію про власний досвід та надихнути інших своїми успіхами, важливо використовувати **комунікаційну стратегію**:

- **внутрішня комунікація** – сприяє вихованню команди, яка поділяє та розуміє цінності сталого розвитку та значимість сталих рішень в проектах;
- **зовнішня** – сприяє масштабуванню позитивного досвіду реалізації сталих проектів та демонструє переваги впровадження сталих рішень.

Документування та комунікація мають вирішальне значення для того, щоб продемонструвати весь процес від перших кроків до повномасштабної реалізованої стратегії сталого розвитку проекту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ОРХУСЬКОЇ МОДЕЛІ СТАЛОСТІ

Як згадувалось вище, ОрМС пропонує низку можливих рішень у 4 напрямках. Всі ці чотири напрямки є складовими компонентами будь-якого масового заходу:

Щоденні операції та мобільність

Продукти харчування та напої

Архітектура та фізичний простір

Комунікації та поведінка

• Поводження з відходами	• Органічні продукти	• Будівельні матеріали	• Позитивне спілкування
• Політика закупівель	• Місцеве виробництво	• Енергія	• Зміна поведінки
• Транспорт	• Сезонність	• Вода	• Натхнення
• Політика спільного використання	• Упаковка та посуд	• Інтер'єри	• Непряма реклама та пропаганда
• Проживання	• Менше м'яса		• Матеріали та друк
• Соціальна відповідальність	• Зменшити харчові відходи		• Посли екологічної свідомості
	• Чесна торгівля		

ЩОДЕННІ ОПЕРАЦІЇ ТА МОБІЛЬНІСТЬ

Цей напрямок зосереджується на логістиці: управління відходами, транспорт, політика закупівель, політика спільного доступу, розміщення/проживання та соціальна відповідальність.

Застосування:

• політика закупівель

- вирощування своєї продукції для власних потреб (якщо захід реалізовується систематично);
- закупівлі у місцевого населення, фермерських господарств (скорочення відстані між замовником та виробником, відсутність потреби в додатковому пакуванні, зменшення викидів CO₂, зменшення витрат на логістику);
- встановлення вимог та критеріїв до компаній-надавачів послуги харчування (фудкортів);
- оптимізація закупівель (локальність постачальників сприяє закупівлі оптимальної

кількості продуктів з можливістю швидкого дозамовлення та доставки, що сприяє зменшенню кількості харчових відходів).

• **комплексне поводження з твердими побутовими відходами**

- зменшення кількості харчових відходів;
- обмеження використання упаковки;
- відмова від використання одноразової тари, одноразового посуду, пластикової упаковки;
- пропагування серед відвідувачів використання власного багаторазового посуду (тарілки, чашки, столові прибори);
- пропозиція депозитної тари (покупець купує напій у пляшці, яку можна повернути на виході, отримавши назад її вартість);
- встановлення контейнерів для сортування відходів;
- пропозиція пакету для власних відходів (відвідувачам видають на вході пакет для відходів, який, після наповнення, можна обміняти на гроші);
- встановлення автоматів для повернення тари (фандомати);
- організація роздільного збору харчових відходів та використання їх місцевими фермерами для компостування або годування тварин.

Депозитна тара¹² — це додаткова можливість збору упаковки від напоїв та зменшення кількості відходів на звалищах. Система працює таким чином, що під час купівлі напою в пластиковій, картонній, скляній, бляшаній пляшці або склянці покупець сплачує певну суму за саму упаковку. Після використання тари, її треба повернути партнерам системи (наприклад, фандомати, таромати встановлюються в точках продажу напоїв, спеціальні контейнери в кав'ярнях) та отримати назад гроші, сплачені за упаковку (повернення буває готівкою або ваучерами із зазначеною сумою). Система депозитної тари працює в багатьох країнах Європи та дозволяє зібрати біля 90% всієї упаковки від напоїв.

- **транспортна політика**

- заохочення пересування пішки або велотранспортом:
 - ↳ виведення окремого місця для паркування автівок;
 - ↳ надання в прокат велосипедів;
 - ↳ бонус відвідувачам без автомобілів;
 - ↳ заборона в'їзду автомобілів.
- організація спільних перевезень (car-sharing);
- залучення місцевих мешканців до логістики (довезення відвідувачів в екологічно чистий спосіб (велосипед, віз, ін.)

- **проживання (для кількадечних заходів)**

- організація на території заходу місця для кемпінгу:
 - ↳ організація спільного простору для приготування їжі та харчування;
 - ↳ організація спільної санітарної зони;
 - ↳ централізоване забезпечення водою.
- в садибах мешканців громади;
- в місцевих готелях, хостелах тощо.

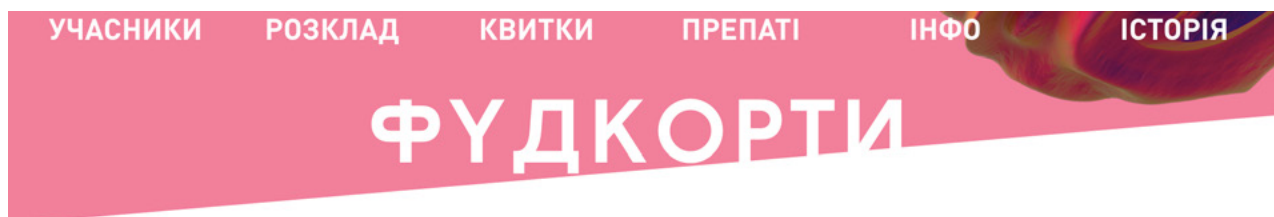
- **залучення місцевого населення до роботи на заходах.**

Atlas Weekend¹³

Київ, Україна

Для забезпечення певного рівня якості зони харчування (фудкорту) на фестивалі організатори «Atlas Weekend» зробили процес відбору компаній/підприємств харчування централізованим. Щоб отримати комерційну пропозицію, зацікавлені у наданні послуг харчування компанії повинні подати запит через форму

на сайті фестивалю, зазначивши свою спеціалізацію та меню. Таким чином, організатори фестивалю можуть впливати на якість їжі, контракуючи перевірених постачальників, та обирати компанії відповідно до тематики свого заходу (наявність вегетаріанських опцій харчування, інше).

Заявка на участь в фестивалі Atlas Weekend 2019 (09-14 липня)

На основі заповненої Заявки Організатор надішле Вам комерційні умови для участі у заході.

У випадку додаткових питань до Організатора надсилайте їх на електронну адресу food@atlasweekend.com
Детальна інформація про фестиваль - <http://atlasweekend.com/>

Продукти харчування та напої

У глобальних масштабах відповідальне споживання є 12-ю ціллю сталого розвитку, яка покликана зменшити споживання природних ресурсів до мінімального рівня, не призводячи до дискомфорту. Це означає, що, керуючись цим принципом, людина повинна обирати якісні товари з довгим терміном служби, відмовлятися від одноразових рішень (наприклад, одноразовий посуд, пластикові пакети тощо), оптимізувати кількість продуктів харчування.¹⁴

Відповідальне споживання продуктів харчування веде до раціонального використання ресурсів (продукти тваринництва та рослинництва, вода, енергія, фінанси) та сприяє зменшенню харчових відходів.

Цей напрям зосереджується на органічних продуктах харчування, продуктах місцевого виробництва, сезонності, упаковці та сервіруванні/подачі страв, меншій кількості м'яса, зменшенні кількості харчових відходів та чесній торгівлі.

Застосування:

- відповідальне споживання (прорахована та продумана якість та кількість необхідних продуктів задля зменшення кількості харчових відходів);
- правильне упакування (без використання пластику, одноразової тари та посуду);
- органічні продукти (вирощені та виготовлені без використання хімічних домішок);
- вибір сезонних та локальних продуктів;
- вибір продуктів місцевого виробництва для розвитку місцевої економіки та зменшення транспортних витрат та викидів CO₂ (домовленості з місцевими фермерами, господарствами, жителями про постачання власних продуктів).

Welcome to the village (Ласкаво просимо до села)¹⁵

Леуварден, Нідерланди

Фестиваль триває три дні та створює враження маленького затишного села, одним із важливих елементів якого є смачна та локальна їжа. Сталі рішення в напрямку їжа та напої:

- місцеві продукти харчування;
- використовують тільки м'ясо тварин чоловічої статі, оскільки тварини-чоловіки часто є побічними продуктами харчової промисловості і викидаються (в Леувардені стоїть пам'ятник корові-годувальниці, багато коров'ячих ферм, на яких розводять рідкісні породи коров та виготовляють з їх молока десятки видів сирів, висококласне масло та інші молочні продукти);
- створено локальний харчовий ланцюг, де фермери, кухарі, громадські організації та клієнти працюють разом і обмінюються ноу-хау;
- фестиваль вимагає від кейтерингових компаній використовувати лише органічні продукти і надавати сертифікат їх походження;
- на фестивалі подають власне домашнє пиво, яке вариться в місцевій пивоварні.

АРХІТЕКТУРА ТА ФІЗИЧНИЙ ПРОСТІР

Цей напрямок фокусується на ресурсах та інфраструктурі, які використовуються для організації простору в проекті: вода, енергія, будівлі та інтер'єри (предмети інтер'єру, дизайн).

Застосування:

- проведення масових заходів у занедбаних місцях, будівлях, перетворення їх у арт-об'єкти, висаджування рослин на занедбаній території, привернення уваги до таких місць, збереження будівель;
- закупівля обладнання для проведення заходу із матеріалів довготривалого використання;
- використання меблів із придатної для повторного використання сировини (тюки із соломи можуть у подальшому використовуватись фермерськими господарствами);
- мінімальне використання пластику в оформленні (дерев'яні меблі, банери і рекламні плакати з тканини);
- використання природних матеріалів для оформлення простору (камінь, дерево);
- повторне використання матеріалів (виготовлення сувенірної продукції з використаних на заході матеріалів (наприклад, сумки з банерів));
- використання відновлюваних джерел енергії (сонячні батареї, мобільні сонячні колектори, велогенератори), ощадне використання ресурсів (енергоощадність, мобільні станції підзарядки приладів через сонячні батареї або вітрогенератори, велогенератори);
- раціональне використання прісної води (повторне використання для технічних потреб, використання систем очистки).

Київська компанія «Кіно просто неба»¹⁶, яка надає проєкційне обладнання для перегляду фільмів просто неба, має послугу «Велосипедне кіно». Ця послуга передбачає монтаж зони перегляду, яка працює від струму, виробленого велосипедами. Тобто електроенергія виробляється глядачами, які крутять педалі.

Фестиваль енергетичних інновацій TeslaCamp¹⁷

Київ, Україна

5 років поспіль проводиться в Україні. Організатори – ГО «Greencubator». Табір збирає гостей на 3 дні та завжди розташовується на відкритих просторах. Не зважаючи на обмежений доступ до електричних мереж, на

TeslaCamp забезпечена безперебійна робота електричного обладнання та подача гарячої води в душі. Все завдяки використанню інноваційних енергетичних рішень:

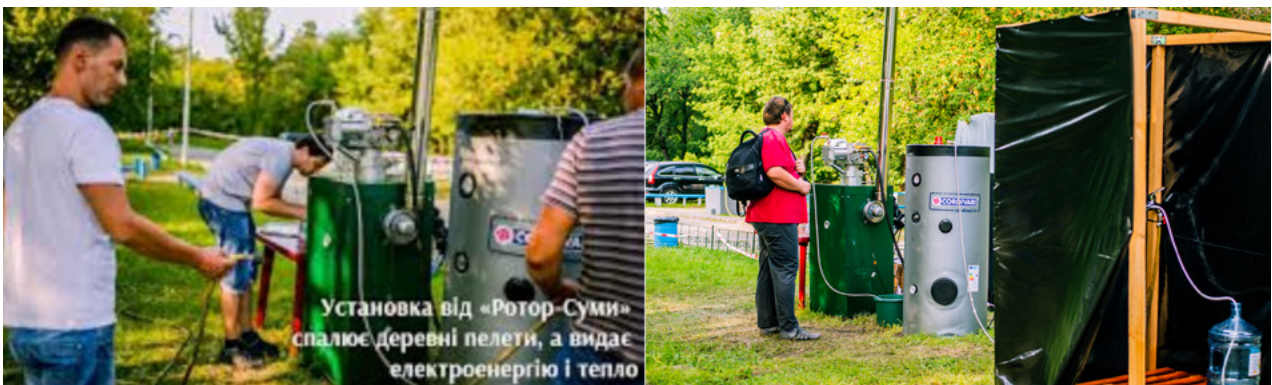
- розгорнута в таборі мікромережа із сонячних електростанцій

- тестування бездротової розетки Meredot

- установка компанії «Ротор-Суми», яка працює на біомасі та видає енергію і тепло (гаряча вода в душі).

- установка компанії UTEM Solar для варіння пива, що працює від сонячних батарей

КОМУНІКАЦІЯ І ПОВЕДІНКА

Комунікація підходів до організації заходу зміцнює бренд заходу та впливає на поведінку відвідувачів. Цей напрямок дає рекомендації щодо промоції проекту та залучення ширшої аудиторії:

- **позитивна комунікація** – попередня комунікація з аудиторією та безпосереднє спілкування на заходах має дружній, толерантний характер та в жодний спосіб не дискримінує ті чи інші групи інтересів;

- **зміна поведінки** – підходи в організації проекту показують альтернативу звичним поведінковим моделям;
- **привернення уваги** – непряма реклама (наприклад, пропозиція скористатись еко-чашкою (кеерсир), яку можна купити у вільному доступі і за межами заходу);
- **амбасадорство бренду** – залучення відомих осіб для презентації та популяризації масового заходу;
- **матеріали та друк** – використання переробленого паперу для друкованої продукції та промоційних матеріалів, використання банерів і інших рекламних носіїв на кількарічну перспективу (без вказання дат);
- **популяризація** екологічно свідомого ставлення до довкілля, свідомого споживання, заохочення правильного поводження з відходами, зокрема безвідходного підходу (zero-waste);
- **проведення навчань** зі здорового харчування, йоги, творчих майстерень (популяризація місцевих ремесел та звичаїв).

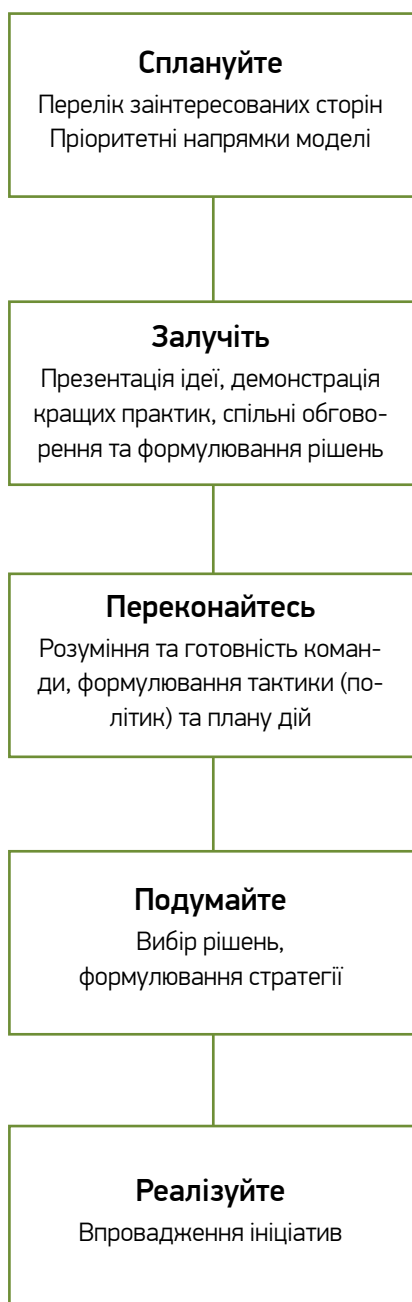
Система лояльності деяких мереж кав'ярень передбачає надання знижки, якщо клієнти беруть напій у свою чашку. Така комунікація в дії формує прихильність аудиторії та заохочує її до відповідального споживання.

Відомі зірки шоу-бізнесу, поряд зі своєю професійною діяльністю, часто беруть активну участь у відстоюванні інтересів деяких вразливих груп чи розв'язанні глобальних проблем, актуалізуючи ці питання завдяки своїй репутації та визнанню. Для прикладу, Руслана Лижичко є Глобальним амбасадором відновлюваної енергії у світі¹⁸, а Леонардо Ді Капріо був призначений посланцем миру ООН з питань зміни клімату.

ДОРОЖНЯ КАРТА ВПРОВАДЖЕННЯ ОРХУСЬКОЇ МОДЕЛІ СТАЛОСТІ В ПРОЕКТІ/ЗАХОДІ

Ця дорожня карта демонструє процес планування та реалізації елементів ОрМС у проектах/заходах. Загальні кроки та послідовність дій потрібно адаптувати до конкретного формату та потреб проекту. Якщо немає достатніх знань та компетенцій в плануванні заходів ОрМС, тоді рекомендовано залучити експерта/ку ззовні, щоб включити всі можливі рішення.

Сплануйте

- Визначте та доповніть перелік заінтересованих сторін, керуючись напрямками та інструментами Орхуської моделі сталості, для максимальної репрезентативності;
- Визначте потреби та можливості втілення моделі комплексно чи окремих напрямків.

Залучіть

- Презентуйте свою ідею заінтересованим сторонам (рекомендовано в форматі спільної зустрічі);
- Почніть з презентації кращих прикладів реалізованих масових заходів за Орхуською моделлю сталості. Це сприятиме кращому розумінню контексту;
- Спільно обговоріть вибрані вами напрямки моделі та отримайте пропозиції варіантів рішень;
- Заохочуйте людей думати глобально (вийти за рамки).

Подумайте

- Оберіть найкращі варіанти запропонованих рішень, які допоможуть вам досягти своїх цілей;
- Сформулюйте стратегію.

Переконайтесь

- Перевірте розуміння стратегії та готовність до її втілення командою;
- Розробіть тактику (політики) та план дій;

Реалізуйте

- Розпочніть реалізацію ініціатив зі стратегії.

СПІВПРАЦЯ ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ СТОРІН ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ ПЗФ ТА ІКС

Для ефективної реалізації масових заходів за ОрМС на природоохоронних та історико-культурних територіях важливо налагодити взаємодію ключових заінтересованих сторін – центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) та органів місцевого самоврядування, адміністрацій природоохоронних та історико-культурних територій, відвідувачів, громадськості та бізнесів.

Рекреація та сталий туризм завжди визначаються сукупністю економічних відносин між заінтересованими сторонами, тому встановлення діючої та тривалої співпраці між ними стане запорукою зростання і розвитку цих територій. Нижченаведений перелік заінтересованих сторін є базовим і в процесі планування та реалізації проектів організатори визначатимуть і інші категорії груп:

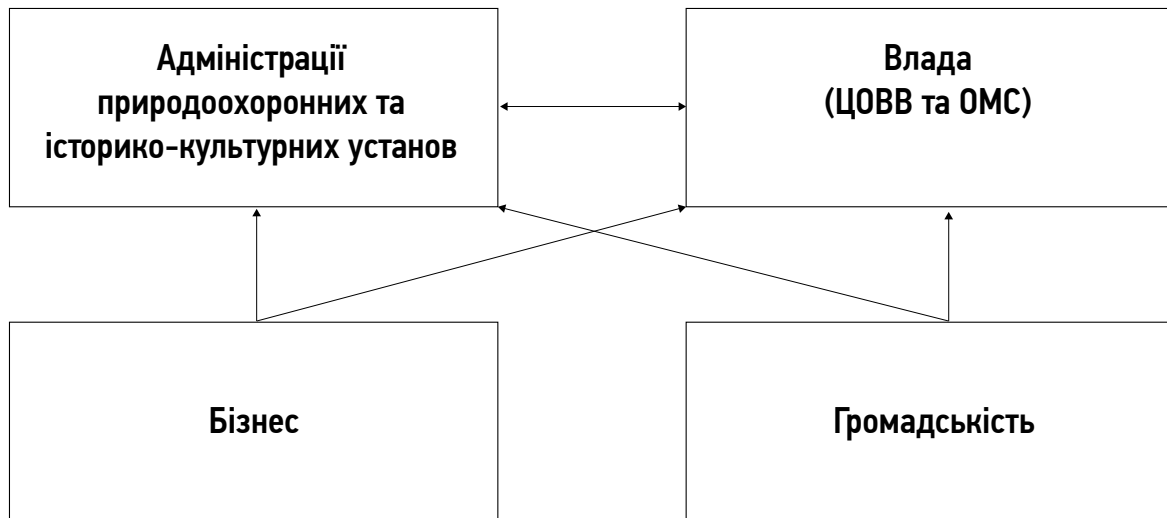
- **ЦОВВ:** Мінекології, Мінкультури, Держлісагентство;
- **органи місцевого самоврядування:** сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, районні та обласні ради, місцеві державні адміністрації та територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади (районні та обласні управління/департаменти/відділи культури, туризму та екології); поліція, служба з надзвичайних ситуацій, медична служба, профільні комунальні установи (будинки культури, напр.);
- **адміністрації природоохоронних та історико-культурних територій:** адміністрації НПП, РЛП, заказників, адміністрації державних історико-культурних заповідників і ін.;
- **громадськість:** місцева спільнота; приро-

доохоронні, екологічні, культурні/урбаністичні ГО, спілки та асоціації, ініціативи, культурні оператори; релігійні спільноти, парафії; спонсори (приватні і неприбуткові/благодійні організації, які ініціюють чи просто підтримують установу/захід);

- **відвідувачі:** індивідуальні відвідувачі, організовані туристичні групи, місцеве населення; прихильники конкретних подій/фестивалів;
- **бізнеси:** культурні оператори, туроператори, агенції з організації подій, власники садиб/готельних комплексів, продавці/постачальники продуктів харчування, надавачі інших послуг (монтаж обладнання/споруд, підключення комунікації, організація збору/сортування відходів, встановлення біотуалетів, прокат спорядження).

Організаторами масових заходів може виступати кожна з цих груп заінтересованих сторін. Всі групи до певної межі взаємодіють між собою на паритетних засадах. З юридичної точки зору, адміністрації природоохоронних та історико-культурних територій як виконавці функції розпорядників територією мають повноваження надавати дозволи на проведення заходів.

Аспекти отримання дозволу дещо різняться для цих груп:

- адміністрації природоохоронних та історико-культурних установ, в залежності від їх підпорядкування, повинні сповістити державні чи місцеві органи влади про проведення масового заходу на своїй території;
- органи місцевого самоврядування відповідно до адміністративного рангу установ звертаються з проханням до адміністрацій установ (загальнодержавного значення) або повідомляють про захід (установи місцевого значення);
- культурні оператори як представники групи бізнесу та громадськість повинні звернутись з проханням щодо можливості проведення заходу до адміністрації природоохоронної чи історико-культурної установи, а до органів місцевого самоврядування – з проханням забезпечити порядок та безпеку.

Проведення масових заходів на природоохоронних та історико-культурних територіях може стати ключовим інструментом їх збереження та реалізації потенціалу. В економічному плані організація масових заходів на цих територіях може приносити додатковий дохід як самим організаторам, так і місцевій громаді. Загалом практика проведення масових заходів на природоохоронних та історико-культурних територіях, особливо зовнішніми сторонами, може бути досить вигідною для всіх залучених сторін: для природоохоронних та історико-культурних уста-

нов це промоція і розвиток рекреаційної привабливості території, додаткові джерела надходжень на розвиток і управління територією; в свою чергу, для організаторів масових заходів це спроба вийти на новий рівень якості надання послуг та доступ до нематеріальних активів – природних ландшафтів, естетичної привабливості місць, багатой культури та історії.

З огляду на це можна виділити такі **3 групи переваг**¹⁹ для заінтересованих сторін від втілення заходів за ОрМС:

• **Економічні можливості:**

- створення робочих місць для місцевого населення та стимулювання працівників масового заходу здобувати нові навички;
- джерело додаткового доходу для організаторів заходу та місцевої громади;
- додаткове фінансування природоохоронних та історико-культурних установ;
- сприяння становленню нових бізнесів у сфері туризму, пов'язаних із забезпеченням харчування, проживання та доїзду відвідувачів;
- диверсифікація місцевої економіки;
- скороченню витрат на закупівлю одноразових товарів (посуд, упаковка) через залучення постачальників екологічних товарів з довгим терміном служби;
- податкові надходження до місцевих бюджетів.

• **Охорона природної та культурної спадщини:**

- популяризація продукції та місцевих ремесел;
- охорона природного середовища та мінімізація негативного впливу на екосистеми;
- охорона біорізноманіття (включаючи види та цілі екосистеми);
- збереження та підтримка культурної спадщини;
- генерація економічної цінності природної та культурної спадщини, яка за інших умов не мала б цінності для місцевої громади;
- поширення природоохоронного світогляду через освіту просвітництво;
- розвиток нового покоління відповідальних споживачів через правильну та доступну комунікацію та інтерпретацію цінностей природної та культурної спадщини;
- можливість дослідження та використання дієвих сталих практик та рішень, а також їх вдосконалення;
- покращення місцевої інфраструктури, системи транспорту;
- створення механізмів самофінансування для природоохоронних та історико-культурних установ.

• **Покращення якості життя:**

- виховання ціннісного сприйняття культурної, духовної та природної спадщини в громаді;
- заохочення до розвитку культури, ремесел та мистецтва;
- підвищення рівня освіченості місцевого населення;
- заохочення локальної громади цінувати місцеву культуру та природу.

Значна частка масових заходів проводиться, та відповідно припадає, саме на природоохоронні та історико-культурні території. Орхуська модель сталості як інструмент проведення заходів у сталий спосіб покликана також забезпечити розуміння, що туризм та рекреація не загрожують природоохоронним та історико-культурним територіям, а навпаки – популяризують концепцію заповідності, створюючи робочі місця, генеруючи фінансові ресурси для захисту і підтримки цих територій, сприяючи відродженню сільських і міських районів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальні цілі сталого розвитку (2 абзац врізки) <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
2. Депозит за пляшки <https://uk.wikipedia.org/депозит>
3. Депозитна система у Вільнюсі <https://www.radiosvoboda.org/a/video/29746553.html>
4. Еко-тренди в упаковці і український ринок органічних продуктів: огляд <https://koloro.ua/ua/blog/brending-i-marketing/jeko-trendy.html>
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
6. Культурные столицы <https://34travel.me/post/kulturnye-stolicy>
7. Культурные столицы Европы в 2018 году: Леуварден и Валлетта: <https://eeas.europa.eu/ru/eu-information-russian>
8. Фудкорт на Atlas Weekend: <https://atlasweekend.com/foodcourts>
9. Цілі сталого розвитку (для врізки) <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia>
10. Ціль 12: Відповідальне споживання: <http://www.ua.undp.org/>
11. Що таке органічні продукти? <http://ecoterra.lviv.ua/shho-take-organichni-produkti-broshura.html>
12. Aarhus sustainability model: <http://www.aarhussustainabilitymodel.com/>
13. Aarhus Sustainability Model: <https://culture360.asef.org/resources/aarhus-sustainability-model/>
14. Aarhus Sustainability Model <http://teh.net/resource/aarhus-sustainability-model/>
15. Aarhus sustainability model: <http://worldperfect.dk/en/work/aarhus-2017/>
16. Guide to sustainable tourism in protected areas: <https://www.europarc.org>
17. Sustainable Tourism in Protected Areas Guidelines for Planning and Management: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf>

ПРИМІТКИ

1. Закон України Про охорону культурної спадщини: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
2. Економіка спадщини: посібник для малих громад: <https://taif.org.ua>
3. <http://worldperfect.dk/en/work/aarhus-2017/>
4. <https://energiakademiet.dk/>
5. <http://www.aarhussustainabilitymodel.com/>
6. <https://34travel.me/post/kulturnye-stolicy>
7. <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia>
8. <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
9. <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia>
10. Що таке органічні продукти? <http://ecoterra.lviv.ua>
11. <https://northside.dk/>
12. <https://www.radiosvoboda.org/a/video/29746553.html>
13. <https://atlasweekend.com/foodcourts>
14. <http://www.ua.undp.org/>
15. <https://welcometothevillage.nl/>
16. <http://www.prostoneba.org/uk/about/>
17. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/energetychnyy-dzhaz>
18. <https://www.facebook.com/RuslanaAmbassador/>
19. Sustainable Tourism in Protected Areas Guidelines for Planning and Management: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf>